

שאלו שלום ירושלים

מילים: תהילים קכב

לחן: נורית הירש

תהילים הוא הספר הראשון הפותח את חלק ה"כתובים" בתנ"ך. בניגוד לרוב ספרי התנ"ך, ספר תהילים, כשמו כן הוא, מלא בתהילות לאלוהים, בשירה ובהבעת רגשות. זהו הספר הארוך ביותר מבין ספרי התנ"ך, והוא נכתב בידי דוד המלך שכיננו "נעים זמירות ישראל".

ספר תהילים פותח במזמור "שיר המעלות לדוד":

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת, לְדָוִד : שְׁמַחְתִּי, בְּאֶמְרִים לִי-- בֵּית יְהוָה נִלְכָּד.
ב עֲמֻדֹת, הֵיוּ רִגְלֵינוּ-- בְּשַׁעְרֶיךָ, יְרוּשָׁלַם.
ג יְרוּשָׁלַם הִבְנוּהָ-- כְּעִיר, שְׁחַבְּכָה-לָהּ יְחֻדּוּ.
ד שָׁשִׁים עָלוּ שְׁבָטִים, שְׁבָטֵי-יְהוָה-- עֲדוֹת לְיִשְׂרָאֵל : לְהַדּוֹת, לְשֵׁם יְהוָה.
ה כִּי שָׁמָּה, יָשְׁבוּ כְסָאוֹת לְמִשְׁפָּט : כְּסָאוֹת, לְבֵית דָּוִד.
ו שָׁאֲלוּ, שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם ; יִשְׁלִיו, אֶהְבִּיךָ.
ז יְהִי-שְׁלוֹם בְּחֵילֶךָ ; שְׁלֹוה, בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ.
ח לְמַעַן, אֲחִי וְרַעִי-- אֲדַבְּרָה-נָא שְׁלוֹם בִּיךָ.
ט לְמַעַן, בֵּית-יְהוָה אֶלְהִינִי-- אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לָךְ.

פירושי ביטויים (מתוך דעת מקרא, פירוש לספר תהילים)

שאלו שלום ירושלים: אלו הם דברי הפרידה שאנשי ירושלים אומרים לעולי הרגל כשהם יוצאים לשוב לביתם. בכל מקום שתהיו, בקשו בתפילתכם כי שלום יהיה לירושלים.

ישליו אוהביך: יהיו שרויים בשלווה, אוהביך ירושלים.

יהי שלום בחילך: זוהי ברכת הפרידה של עולי הרגל המברכים את ירושלים בצאתם לשוב לבתיהם.

בחילך: בחומותיך.

שלווה בארמנותיך: שלווה מקבילה לשלום. ארמנותיך, המגדלים שעל החומה.

למען אחי ורעי: אחי ורעי הם כל ישראל שחיבת ירושלים מאחדת אותם, ובית ה' העומד בירושלים הוא המאחד את כל ישראל לאחים ורעים.

זאת ירושלים שעליה שר עולה הרגל את שירו, וזה השיר:

שאלו שלום ירושלים

ישליו אוהבך

יהי שלום בחילך

שלווה בארמונותיך

למען אחי ורעי

אדברה נא שלום בך

למען בית ה' אלהינו

אבקשה טוב לך (תהילים קכב, ו-ח)

השיר פותח בפנייה לכל באי עולם (4 משפטים ראשונים):

שאלו שלום ירושלים,

ולאחר שבקשתו כמו נתמלאה, הוא פונה לירושלים ומדבר אליה כדבר אל אוהבה:

ישליו אוהבך.

כשם שהם מבקשים את שלומך, כך את תביאי להם שלווה. והמשורר ממשיך ומברך את ירושלים:

יהי שלום בחילך,

שלווה בארמונותיך.

החיל הוא החומה הנמוכה המקיפה את חומת העיר ומונעת מן האויב לגשת אל החומה העיקרית ולהרוס אותה. החיל הוא החלק החיצוני של העיר – המקום המרוחק ביותר ממרכז העיר. הארמון, לעומת זאת, הוא לב העיר, שנמצא בחלקה הפנימי, במרכזה. החיל והחומה הם סופה של העיר, ואילו החיל והארמון מסמלים את העיר כולה: "שיתו לבכם לחילה, פסגו ארמונותיה" (תהילים מח, יד), והכוונה היא: חזקו את העיר מן הקצה עד המרכז. חזקו את החיל, רוממו את הארמונות. המשורר מברך את ירושלים מקצה אל קצה: יהיה שלום בחילך – בקצה העיר, אויב לא יתקרב להרע לך; ושלווה בארמונותיך – בארמונות, במקומות בהם מתרכזים התככים והאינטריגות, השנאה והמרידות. באלה, מברך המשורר, תהיה השלווה.

ומדוע מבקש המשורר את שלומה של ירושלים? (4 משפטים אחרונים):

למען אחי ורעי

אדברה נא שלום בך,

למען בית ה' אלוהינו

אבקשה טוב לך.

שתי ירושלים הן: ירושלים היא עירם של ישראל, ירושלים הארצית, זו עם הבתים והחצרות שבני ישראל נוסעים לשם, וירושלים היא גם מקום המקדש והנצח. "אמר רבי יוחנן: אמר הקדוש ברוך הוא, לא אבוא

בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של מטה" (תענית, דף קעא). אל שני אלה מכוון המשורר את ברכתו: לירושלים של מטה הוא מאחל שלום, ולירושלים של מעלה הוא מבקש טוב. "למען אחי ורעי" – זוהי ירושלים הארצית – "אדברה נא שלום בך", "למען בית אלוהינו" – ירושלים של מעלה – "אבקשה טוב לך". השלום והטוב הם שתי התכונות שהמשורר מאחל לירושלים. השלום הוא היחס הנכון בין בני אדם. הטוב הוא העמקתו של השלום. הטוב צמוד לחסד ולסליחה. "טוב וחסד ירדפוני" (תהילים כג, ו) "אתה ה' טוב וסלח" (תהילים פו, ה), ואת שני אלה – טוב ושלום – מאחל המשורר לירושלים. עולי הרגל הגיעו לירושלים והחלו לשיר שירי תהילה לאלוהים. אנו שומעים הד להמנונות אלה במזמור קיח. מזמורי ההלל כוללים שירים שהושרו בעת העלייה לרגל, כאשר ירושלים והר הבית הם מוקד השירה: "בחצרות בית ה', בתוככי ירושלים" (תהילים קטז, יט).

נסיבות כתיבתו של השיר

(לקוח מתוך הפתיחה לחוברת "שרים מורשת" עם נורית הירש)
 "השיר 'שאלו שלום ירושלים' נכתב והולחן במלאת לעיר 3,000 שנה. שם השיר הוא צירוף של שתי המילים המשמעותיות ביותר לעם היהודי: 'שלום' ו'ירושלים'. מאז ומעולם הייתה ירושלים עיר שנויה במחלוקת בין היהדות, הנצרות והאסלאם. לכן היה חשוב כל כך לשים דגש על אחדותה ושלומה של העיר... השיר בוצע לראשונה בשנת 1996 בערב הפתיחה של 'הזמרייה'... משתתפי הזמרייה, שבאו מכל ארצות תבל, שרו אותו יחדיו... ביצוע נוסף מרגש במיוחד הוא של הזמרת רוחמה רז, ילידת ירושלים".

פעילויות העוסקות בתוכן השיר

ו שָׁאֵלוּ, שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם; יְשָׁלֵנוּ, אֶהְיֶה.
 זִי-יְהִי-שְׁלוֹם בְּחֵילְךָ; שְׁלֵנָה, בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ.
 ח לְמַעַן, אֲחִי וְרַעִי-- אֲדַבֶּרְהָ-נָּא שְׁלוֹם בְּךָ.
 ט לְמַעַן, בֵּית-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ-- אֲבַקֶּשָׁה טוֹב לָךְ.

1. בשיר קיים דו-שיח בין אנשי ירושלים לבין עולי הרגל המבקרים בה לאור הפירוש המוזכר לעיל. מהו תוכן השיחה?
2. השיר בנוי ממשאלות ומברכות הקשורות לירושלים. האם אתם מכירים ברכות נוספות ידועות הקשורות לירושלים? דוגמה: "לשנה הבאה בירושלים הבנויה".
3. מצאו את החרוזים בשיר.
4. באיזה זמן כתוב השיר? (עבר/הווה/ציווי/עתיד)
5. מה מיוחד בזמן שבו כתוב השיר? (הווה/ציווי)
6. כיצד הוא תורם לנו להרגיש שייכים? (מתאים לכל עת וזמן).

מבנה מוסיקלי

הקשר בין המילים למנגינה

- כמעט כל הברה מקבלת צליל, דבר התורם לחיבור מיוחד בין הטקסט ללחן ולזרימה בשירה.
- משקל השיר - משולש 6/8, תורם, אף הוא, לזרימה ולהרגשת ריחוף מסוימת.
- יש אקדמ המדגיש את המילה "שאלו".
- בתחילת הפזמון במילה "יהי" יש קפיצה של קוורטה המדגישה את הבקשה שבתפילה.
- רק במילה "ארמונותיך" מופיעים חלקי 16, מעין סלסול, המדגיש את חן הארמון.
- לכל חלק בשיר יש תבנית מקצבית מיוחדת החוזרת על עצמה.
- מבנה: א-א1 (מסתיים בעלייה), ב-ב1 (מעין פזמון חוזר כמו תפילה): א-א1, ב-ב1, ג, ב-ב1 + סיום.
- ההרמוניה מטיילת בין סולם לה מינור למקביל המז'ורי.
- מהו השיא בשיר, והיכן הוא מופיע? השיא מופיע בחלק ג' הפותח בצלילים נמוכים ושקטים העולים ומתגברים לקראת המילה "לך" בצליל סי.